

INFORMATOR **O ZAPOŠLJAVANJU** **OSOBA SA INVALIDITETOM** **KROZ SOCIJALNO** **PREDUZETNIŠTVO**

Septembar 2011. godine

Urednice:

Lea Šimoković, Ivona Gvozdenović i Dragana Čirić Milovanović

Saradnici/e:

Anica Spasov, Nikola Tomašević, Radmila Urošević, Tanja Bjelanović

Lektura i korektura:

Antigona Andonov

Naslovna fotografija:

Ivan Minić

Izdavač:

Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S

Bulevar kralja Aleksandra 171, 11 000 Beograd

Dizajn i priprema za štampu (prelom):

Mlađan Petrović

Štampa:

Manuarta, Beograd

Tiraž:

1000 primeraka

Septembar 2011. godine

Ujedinjeni u akciji: Zapošljavanje osoba sa invaliditetom kroz javno-privatno partnerstvo – u okviru projekta Podrška civilnom društvu, koji finansira Evropska unija.

United in Action: Employment of persons with disabilities through public-private partnership – under the Support to Civil Society, funded by the European Union.

Projekat je finansirala EU. Sadržaj publikacije je odgovornost Inicijative za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S i ne odražava stavove i mišljenja Evropske unije.

Project is funded by EU. The content of the publication is the responsibility of the Mental Disability Rights Initiative MDRI-S and does not reflect views and opinions of the European Union.

SADRŽAJ

UVOD	5
PREDRASUDE I NJIHOVO PREVAZILAŽENJE	6
SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO	8
Uloga javnog sektora u socijalnom preduzetništvu	8
Pravni okvir za socijalno preduzetništvo	9
Zakonske prepreke u zapošljavanju posebno marginalizovane grupe	12
ZAPOŠLJAVANJE OSOBA SA INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA	14
Zapošljavanje uz podršku	14
Komponente zapošljavanja uz podršku	15
Modeli zapošljavanja uz podršku	15
Potrebne usluge podrške	16
PRIMER SARADNJE	18
Udruženje za podršku osobama ometenim u razvoju „Naša kuća“	18
Gradska opština Zvezdara	19
Balkanski fond za lokalne inicijative	21
ZAKLJUČAK	23

UVOD

Ovaj informator nastao je u okviru projekta: „Ujedinjeni u akciji: Zapošljavanje osoba sa invaliditetom kroz socijalno preduzetništvo“. Projekat nastoji da kroz zapošljavanje poveća učešće osoba sa invaliditetom u društvu. Cilj projekta je da se kroz uspostavljanje mreže lokalnih aktera poboljšaju postojeći i kreiraju novi servisi usluga namenjeni osobama sa invaliditetom, te da se promoviše socijalno preduzetništvo kao održivi model njihovog zapošljavanja.

Ovdje želimo da ukažemo na prepreke koje postoje u društvu te na ograničenja pravnog okvira, ali i na mogućnosti i pozitivne zakonske odredbe koje su od značaja za ostvarivanje prava na rad za ovu grupu ljudi.

Kada govorimo o preprekama moramo krenuti od predrasuda. One su prisutne u svakom društvu, s tim što društva sa razvijenom demokratskom tradicijom imaju efikasne pravne mehanizme i razvijenu društvenu svest kojom umanjuju posledice predrasuda. U Srbiji je, i pored niza zakona kojima se štite prava osoba sa invaliditetom i ratifikovane konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, diskriminacija prisutna u visokom stepenu.

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom doneo je pozitivne odredbe, jer se uvodi kvotni sistem, karijerno vođenje, kazne za preduzetnike koji se ne pridržavaju zakonskih odredbi. Međutim, iako zakon eksplicitno ne pravi razliku između različitih vrsta invaliditeta, u praksi su osobe sa intelektualnim teškoćama najpodložnije marginalizaciji, jer se veliki broj pripadnika ove grupe svrstava u radno i poslovno nesposobne koji ne mogu da se zaposle ni pod posebnim uslovima.

U cilju prevazilaženja prepreka i zagovaranja pozitivnih izmena zakonskih odredaba koje bi omogućile zapošljavanje uz podršku osobama sa intelektualnim teškoćama, predstavljemo jedan od modela zapošljavanja, a to je zapošljavanje u okviru socijalnog preduzetništva.

Nastojali smo da pojasnimo koncept socijalnog preduzetništva kroz ideju javno – privatnog partnerstva koji su u Srbiji nedovoljno razvijeni i stavimo ih u kontekst zapošljavanja osoba sa invaliditetom.

Ovaj informator istovremeno pojašnjava uloge i veze lokalne zajednice, lokalne samouprave, organizacija civilnog društva (OCD) i osoba sa invaliditetom. Zajedničkim delovanjem svih aktera stvaraju se uslovi za trajno partnerstvo na lokalnom nivou. Važno je naglasiti da bi nosioci ideja trebalo da budu osobe sa invaliditetom i njihove porodice i organizacije civilnog društva, a da su lokalna zajednica i lokalna samouprava njihovi neizostavni partneri koji treba da im pruže sveobuhvatnu podršku.

PREDRASUDE I NJIHOVO PREVAZILAŽENJE

U svakom društvu postoji nešto što se odnosi na prirođan poredak stvari. To je ono što se u jednom društvu smatra normalnim. Normalnost je stoga statistički pojam i društveno je determinisana. Sve ono što odstupa od te naše predstave o normalnosti mi smatramo manje vrednim. Dakle, društvo je determinisano većinom, a svi oni koji se ne uklapaju u ono što većina misli, radi i oseća ne pripadaju toj grupi. Diskriminacija upravo nastaje iz distinkcije MI-ONI. To je način na koji definišemo druge, one koji ne pripadaju našoj grupi.

Predrasude predstavljaju stav koji imamo prema određenoj osobi koja pripada određenoj grupi. Naprimjer: „Sve što je potrebno je da znam odakle si i već znam da mi se ne sviđaš“ ili „Imaš dijagnozu i ja već zaključujem da si manje vredan“. To su predrasude. Kao stav, predrasude su sastavljene iz tri komponente¹:

- Naše misli i verovanja – to su stereotipi. Npr. verovanje da su sve osobe sa invaliditetom nesposobne, da su ljudi sa psihijatrijskom dijagnozom opasni.
- Način na koji delujemo, kako reagujemo u skladu sa našim stavovima. Npr. kada se prema nekome ponašamo drugačije zato što pripada određenoj grupi. To je diskriminacija.
- Naša osećanja, emocije. Ne postoji termin u socijalnoj psihologiji za ovu komponentu predrasuda, ali ono što je sigurno je to da je ovo najmoćnija komponenta.

Možete reći ljudima da nisu u pravu i možete im donekle promeniti mišljenje. Možete donositi zakone i naterati ih da se ponašaju drugačije ali je veoma teško promeniti ono što ljudi osećaju. Dakle, možete pričati i donositi zakone, ali morate obratiti pažnju na to kako se ljudi osećaju, na strahove koje poseduju.

Način na koji mi shvatamo invaliditet i način na koji se ophodimo prema osobama sa invaliditetom oblikovan je našim prethodnim iskustvom i načinom na koji ga definišemo. Neznanje, zanemarivanje i strah su osećanja koja nas navode na to da kreiramo predstavu o osobama sa invaliditetom kao opasnim. Strah da ćemo postati žrtve osobe sa invaliditetom ili drugi još primitivniji strah od toga da i sami ne postaneмо osoba sa invaliditetom. Vrlo raširena predrasuda prema osobama sa invaliditetom, pogotovo prema osobama s intelektualnim teškoćama je da su zbog ispodprosečnog intelektualnog kapaciteta nesposobni i nekorisni. Društvo se, nažalost, često okreće ka procenjivanju nesposobnosti ovih osoba zanemarujući njihove sposobnosti, ali i potencijale.

¹ Predavanje dr. Eve Szeli, MDRI-S: Seminar o pravima osoba sa invaliditetom za pravnike, Beograd, maj 2011.

Najefikasniji put za borbu protiv predrasuda jeste društveno uključivanje osoba spram kojih predrasude postoje. Na taj način, zbog direktnog kontakta s njima, društvo konačno dobija priliku da ustanovi netačnost svojih predrasuda iz sopstvenog iskustva. No, s druge strane, uključivanje u uobičajene društvene tokove omogućuje osobama koje su marginalizovane stvaranje novih društvenih uloga. Za svakog pojedinca, bez obzira kojoj grupi pripada, društveno vrednovane uloge koje on ima, ogledalo su njegove društvene uključenosti ili vidljivosti. Svako se trudi da ih tokom života ima što više, ali svi mi svojim stavovima uskraćujemo nekim osobama, kao što su osobe sa invaliditetom, da poseduju društveno vrednovane uloge.

Promena stava odnosno sistema vrednovanja doveće do većeg učešća marginalizovanih osoba u društvenim tokovima čime se povećava broj pozitivnih, cenjenih društvenih uloga i broj kontakata i veza sa drugim „cenjenim“ ljudima. Povećanje broja pozitivnih društvenih uloga sprečava negativne posledice invaliditeta. Ove uloge podstiču pozitivna očekivanja uže i šire društvene zajednice i olakšavaju pristup resursima. Odlazak u školu, na posao, učešće u sportskim aktivnostima, život kod kuće u svojoj zajednici, su pozitivne društvene uloge i obogaćuju svačiji identitet.

Radi obogaćivanja različitih društvenih uloga za odrasle osobe najbitnije je ostvarivanje prava na rad koje podrazumeva: ostvarivanje potrebe za delovanjem i ispoljavanjem sopstvenih potencijala; ostvarivanje socijalnih kontakata i razmene; organizaciju vremena i adekvatnu strukturu i kontinuitet svršishodnih aktivnosti; osećanje svrhe i smisla života. Raditi posao koji ima smisao, sa sobom nosi pozitivno ocenjivanje čoveka od okoline. Ljudi koji rade doprinose društvu: stvaraju vrednosti, pomažu ostalima, plaćaju poreze, kupuju robu i koriste usluge i sl. Za ljude sa intelektualnim i mentalnim teškoćama posao ima isti značaj i značenje kao i za nas. To je uvek put ka većem uključivanju u društvo, znači i povećanje primanja, a i rast samopoštovanja. U većini slučajeva rad ojačava čoveka sa intelektualnim i mentalnim teškoćama u njegovoj ulozi odraslog pojedinca, vodi ka povećanju kontrole nad sopstvenim životom, donosi nova interesovanja i društvene aktivnosti i razvija praktične sposobnosti.

Zapošljavanje osoba sa invaliditetom, a posebno osoba sa intelektualnim teškoćama je veoma važno, s obzirom da je reč o grupi ljudi koja je decenijama unazad bila isključena iz svih društvenih tokova što je rezultiralo nedostakom veština i nedostatkom mogućnosti da se nađu na tržištu rada. Zapošljavanje je ključ ka socijalnom uključivanju: „to je jedan od važnih puteva ka prevenciji socijalnog isključivanja i ka podršci nezavisnom životu i dostojanstvu“.² Izostanak jednakih mogućnosti upravo je razlog koji je doveo do siromaštva i društvene isključenosti ove grupe ljudi.

---

² Madridska deklaracija o diskriminaciji, 2002.

SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO

Socijalno preduzetništvo je prepoznato kao efikasan način zadovoljenja potreba marginalizovanih grupa. Obezbeđuje praktičnu primenu zakona koji se odnose na ljudska prava i prava ugroženih grupa, ekonomsko jačanje pojedinaca, sveobuhvatnu podršku pojedincima kojom im se podiže kompetencija i olakšava pristup resursima u lokalnoj zajednici. Socijalna preduzeća imaju važnu ulogu podsticanja pozitivnih društvenih promena što podrazumeva i socijalnu inkluziju. Time što podržavaju civilno društvo, ekonomsku emancipaciju ugroženih grupa i ekološki i ekonomski razvoj, ona omogućuju lokalnim zajednicama da preuzmu odgovornost za sebe. Socijalno preduzetništvo takođe doprinosi rešavanju socijalnih problema u lokalnim zajednicama tako što omogućuje otvaranje novih radnih mesta te poboljšavanje privrede zajednice. Ukoliko pruža nove ideje, socijalno preduzetništvo takođe može da pomogne vlasti da unapredi način organizacije i pružanja javnih usluga preispitivanjem nekih od aktualnih politika.³

Socijalna preduzeća mogu delovati u različitim oblastima, ali najčešće ona pružaju socijalne usluge ugroženim kategorijama stanovništva ili usluge od javnog značaja. U Srbiji su organizacijski oblici koji posluju u okvirima socijalnog preduzetništva često usmereni na radnu integraciju i uključivanje nekih od ugroženih društvenih grupa, pri čemu oni kombinuju poslovni pristup sa obavljanjem funkcije od šireg društvenog značaja. Ovi akteri su različiti po organizaciji i strukturi, ali svi imaju vrlo jasnu socijalnu i javnu svrhu – ostvareni profit reinvestiraju, neprofitni su, a koriste se preduzetništvom radi ostvarivanja svog socijalnog cilja.

Socijalno preduzetništvo je inovativno, uvek prati potrebe zajednice i u stanju je dati odgovor na određene ekonomske i socijalne probleme. Ne može da bude konkurent poslovnom sektoru, ali može da obezbedi proizvode odnosno usluge koje su potrebne marginalnim grupama u društvu, a koje poslovni sektor nema u svojoj ciljnoj grupi. Dakle, oblici socijalnog preduzetništva nisu opasnost po postojeći poslovni sektor, naprotiv, ovi su oblici komplementarni i u praksi se mogu nadopunjavati.

Uloga javnog sektora u socijalnom preduzetništvu

Promena sistema usluga koje bi odgovorile na potrebe korisnika i korisnica i doprinele razvoju društvene uključenosti nastaje isključivo kao rezultat saradnje državnog i privatnog sektora, a posebno između lokalnih ustanova i različitih organizacija civilnog društva.⁴

³ Karakteristike socijalnih preduzeća preuzete sa British Council: Socijalno preduzetništvo, 2011., sa <http://smislibiznis.rs/socijalno-preduzetnistvo/>

⁴ Franconi, F. & Ankoneli, M.: Mreža usluga namenjenih pojedincima – od zakonskih propisa do organizacije, HESPERIA.edu Beograd, 2007.

Međunarodni propisi⁵ i domaći zakoni obavezuju različite nivoe države (javni sektor) da svojim delovanjem rade na rešavanju socijalnih problema kao što su problem socijalne isključenosti različitih marginalizovanih grupa, uključujući i osobe sa invaliditetom. Sa druge strane, preduzeća sve više prepoznaju obavezu da svojim delovanjem doprinesu ekonomskom razvoju zajednice i društva u celini. Zadak civilnog sektora je da sve te napore usmerava na način da oni odgovore na realne potrebe stanovništva. Samo se zajedničkim sagledavanjem prepreka i mogućnosti stvaraju uslovi za pozitivne promene.

Upravo zajedničke inicijative javnog sektora te privatnog profitnog i neprofitnog sektora, u kojima svaki subjekt pridonosi određene resurse i sarađuje u planiranju i odlučivanju, nazivamo javno-privatnim partnerstvom u najširem smislu.⁶ Međutim, pod pojmom javno-privatno partnerstvo danas se u užem smislu podrazumevaju poslovni poduhvati u sklopu kojih javni i privatni sektori udružuju resurse i stručna znanja kako bi, kroz prikladno usmeravanje sredstava, rizika i nagrada, zadovoljili neku javnu potrebu. Na taj način, primenom različitih metoda, privatni sektor može iskoristiti svoje resurse i veštine u pružanju proizvoda i usluga koje tradicionalno osiguravaju državne službe. Ovaj oblik saradnje se temelji na prepoznavanju koristi koje i javni i privatni sektor mogu imati od udruživanja rada, finansijskih sredstava i znanja u cilju poboljšanja osnovnih usluga za sve građane.

Javne institucije mogu doprineti radu i inicijativama socijalnog preduzetništva na različite načine bilo posredovanjem pri relevantnih poslovnim kontaktima, bilo osiguravanjem poslovnog prostora. Najčešći oblik učešća javnog partnera odnosi se na redovno plaćanje naknade privatnom partneru za pružanje usluge.⁷

Upravo socijalno preduzetništvo daje jedan efikasan i fleksibilan okvir za sinhronizovano delovanje javnog, privatnog i civilnog sektora kako bi zajedničkim naporima osobama s invaliditetom i drugim društveno ugroženim i marginalizovanim grupama obezbedili „život vredan življenja.“

Pravni okvir za socijalno preduzetništvo

Uprkos činjenici da su značaj koncepta socijalnog preduzetništva i njegovi pozitivni efekti prepoznati u civilnom sektoru i stručnoj javnosti, pravni okvir kojim se uređuje oblast socijalnog preduzetništva u Srbiji ne tumači koncept socijalnog preduzetništva na adekvatan način. Međutim, nekoliko zakona i strategija sadrže odredbe koje mogu biti osnova i podrška razvoju socijalnog preduzetništva, a to su: *Zakon o privrednim društvima*, *Zakon o zadrgama*, *Zakon o udruženjima*, *Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom*, *Zakon o socijalnoj zaštiti*, *Zakon o volontiranju*, *Zakon o porezu na dohodak građana*, *Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje itd.* Na osnovu ovih zakona možemo istaći nekoliko organizacijskih oblika u okviru kojih mogu funkcionisati socijalna preduzeća.⁸

⁵ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 1948; Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima 1966; Evropska socijalna povelja, 1961, 1996; Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom, 2008.

⁶ Šinković, Z. & Klarić, M.: Javno – privatno partnerstvo, elektronički zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, 2007, sa http://www.vus.hr/uploads/file/zbornik/rad_sinkovic_klaric.pdf

⁷ Ibid

⁸ Sledeća analiza relevantnih zakona delimično je i u skraćenom obliku preuzeta iz: Evropski pokret Srbija: Preporuke za podršku razvoja kapaciteta socijalnih preduzeća u Srbiji, 2011,

sa <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/11-socijalna-preduzeaca.pdf>

Zakon o privrednim društvima (Sl. glasnik RS, 125/04) otvara mogućnost da se aktivnosti socijalnog preduzetništva registruju kao društvo sa ograničenom odgovornošću. Prema zakonu, društvo sa ograničenom odgovornošću je privredno društvo koje osniva jedno ili više pravnih ili fizičkih lica (najviše 50) u svojstvu članova društva radi obavljanja određene delatnosti. Osnivačkim aktom se može uvesti demokratska struktura odlučivanja pogotovu kada svoje delovanje vezuju za neku socijalnu ili javnu svrhu. S obzirom na nekompatibilnost ciljeva između socijalnog preduzeća i privredog društva (maksimizacija društvenog i javnog učinka naspram maksimizaciji profita), ovaj zakon u suštini ne predstavlja idealno rešenje za socijalno preduzeće. Međutim, s obzirom na to da se ostali pomenuti zakoni upućuju na primenu zakona o privrednim društvima, bitno ga je pomenuti u ovom kontekstu.

Zakon o zadrugama (Sl. glasnik SRJ, 41/96, 13/98, Sl. glasnik RS 1012/05, 34/06) za sada, predstavlja najpogodniji okvir za funkcionisanje socijalnih preduzeća. Zadrugu mogu osnovati samo fizička lica radi ostvarivanja svojih ekonomskih, socijalnih i kulturnih interesa, na principima dobrotoljnosti, solidarnosti, demokratičnosti, ekonomskog učešća, jednakog prava upravljanja, samostalnosti, zadružnog obrazovanja i međuzadružne saradnje (član 1.). Zakonom je propisano da deo dobiti zadruga raspoređuje u obavezni rezervni fond, u procentu utvrđenom zadružnim pravilima, gde se mogu predvideti i drugi fondovi i izdvajanje sredstava za druge namene. Bitno je i da je važećim Zakonom, za određene vrste zadruga, propisan drugačiji, povoljniji poreski tretman, shodno svrsi zbog koje se one osnivaju i deluju. Tumačenjem ovog zakona možemo identifikovati nekoliko osnovnih obeležja koncepta socijalnog preduzetništva, ali treba imati u vidu da su trenutno važeći propisi oskudni, što može da oteža funkcionisanje socijalnih preduzeća. Ohrabrujuća činjenica je da je u novom Predlogu nacrta zakona o zadrugama obuhvaćen i pojam socijalnih zadruga, kao posebne vrste.⁹

Zakon o udruženjima (Sl. glasnik RS, br.51/09) otvara najviše inicijativa za socijalno preduzetništvo. Značajne su odredbe zakona kojima se uređuje cilj osnivanja udruženja, mogućnosti obavljanja privredne delatnosti od strane udruženja i način sticanja i raspaganja imovinom (čl. 37.). Udruženje se ne može osnovati u cilju sticanja i raspodele dobiti. Međutim, ono može obavljati privrednu delatnost kao dopunsku delatnost u cilju sticanja prihoda kojim se finansiraju osnovni ciljevi udruženja. Bitno je istaknuti da delatnost mora biti manjeg obima, odnosno da se delatnost obavlja u obimu potrebnim za ostvarenje ciljeva udruženja.

U svetu radnog angažovanja osoba sa invaliditetom koje nemaju poslovnu sposobnost, odredbe koje propisuju mogućnost udruženja da obavlja privredne delatnosti od izrazitog je značaja, što će biti pojašnjeno u poglaviju Primer saradnje.

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom (Sl. glasnik RS, br.36/09) zasad je jedini zakon u kojem se eksplicitno navodi termin socijalno preduzeće. Međutim, zakon propušta da definiše opseg i način delovanja ovog organizacijskog oblika, te je to potrebno razraditi podzakonskim aktima.

Prema ovom zakonu, socijalno preduzeće i organizacija je privredno društvo koje se osniva za obavljanje delatnosti koja je usmerena na zadovoljavanje potreba osoba sa invaliditetom i koje, nezavisno od uku-

⁹ Grupa 484: Elektronski bilten o socijalnom preduzetništvu, 2011, sa http://www.grupa484.org.rs/files/SP_bilten2_jan2011_A4_FINAL.pdf

pnog broja zaposlenih zapošjava najmanje jednu osobu sa invaliditetom (čl. 45.). Ono je usmereno na zadovoljavanje socijalnih potreba osoba sa invaliditetom, a posluje u skladu sa propisima o privrednim društvima. Dalje, čl. 45. propisuje da deo ostvarenih prihoda preduzeće mora da investira u integraciju sopstvenih korisnika u društvo i poboljšanje njihovog životnog standarda, uslova rada, radnih veština i zadovoljavanje potreba osoba sa invaliditetom. Procenat prihoda koji mora da se investira nije specifikovan zakonom.

Zakon predviđa da osim kao socijalno preduzeće, posebni oblici zapošljavanja i radnog angažovanja osoba sa invaliditetom mogu biti organizovani i kao preduzeće za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom (u daljnjem tekstu PPRZOI), koje je više usmereno na radnu integraciju osoba sa invaliditetom te kao radni centar. PPRZOI je pravno lice koje ima dozvolu od Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja da zapošjava određeni broj osoba sa invaliditetom i vrši njihovu profesionalnu rehabilitaciju (čl. 35. – čl. 42.). Radni centar „obezbeđuje radno angažovanje kao radno-terapijsku aktivnost osoba sa invaliditetom koje ne mogu da se zaposle ili održe zaposlenje ni pod opštim ni pod posebnim uslovima, odnosno čiji je učinak manji od jedne trećine radnog učinka zaposlenog na uobičajenom radnom mestu“. Mogu ga sem države osnovati i organizacije osoba sa invaliditetom i organizacije njihovih zakonskih zastupnika (čl. 43. i čl. 44.).

Zakonom o socijalnoj zaštiti je predviđeno da delatnosti u oblasti socijalne zaštite, odnosno pojedine usluge socijalne zaštite može pružati i udruženje, preduzetnik, privredno društvo i drugi oblik organizovanja utvrđen zakonom (čl. 17.). Ova mogućnost ne može se razmatrati u svetlu direktnog zapošljavanja osoba sa invaliditetom, međutim može se odnositi na organizacijske oblike koji pružaju različite usluge vezane za zapošljavanje osoba sa invaliditetom na primer, usluge personalne asistencije, podršku pri zapošljavanju i sl. Ova odredba podrazumeva da i fizička lica mogu na istoj bazi sa državnim, konkurisati za državna sredstva ukoliko ispunjavaju sve uslove propisane zakonom.

Za koncept socijalnog preduzetništva od izuzetne važnosti je volontiranje. Međutim **Zakon o volontiranju** je u suprotnosti sa prirodom volontiranja kao dobrovoljne i privatne inicijative građana koji zahteva minimalnu zakonsku intervenciju. Zakon onemogućuje angažovanje volontera u okviru delatnosti socijalnog preduzeća koje je organizованo kao privredno društvo ili zadruga, jer jedan od propisanih uslova za volontiranje jest da je ono van delatnosti privrednog društva. Takođe, propisana je obaveza vođenja evidencije i izveštavanje Ministarstvu rada i socijalne politike o volontiranju. Iz ovoga sledi da će zakon imati izrazito negativne posledice na promovisanje i stimulisanje kulture volontiranja.

Pored navedenog, treba ukazati i na činjenicu da se propisima kojima se uređuje plaćanje poreza i doprinosa na zarade afirmaže zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Naime, **Zakon o porezu na dohodak građana** („Sl. glasnik RS“, br. 24/2001, 80/2002, 80/2002 – dr. zakon, 135/2004, 62/2006, 65/2006 – ispr., 31/2009, 44/2009, 18/2010 i 50/2011) u čl. 21. predviđa da se ne plaća porez na zarade osoba sa invaliditetom zaposlenih u preduzeću za radno sposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Dalje je čl. 21g predviđeno da poslodavac koji na neodređeno vreme zaposli lice sa invaliditetom u skladu sa zakonom koji uređuje sprečavanje diskriminacije lica sa invaliditetom, za koje odgovarajućom pravno-medicinski validnom dokumentacijom dokaže invalidnost, oslobođa se obaveze plaćanja obračunatog i obustavljenog poreza iz zarade tog lica, za period od tri godine od dana zasnivanja radnog odnosa.

Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje („Sl. glasnik RS“, br. 84/2004, 61/2005, 62/2006, 5/2009 i 52/2011) u čl. 45b propisuje da poslodavac koji na neodređeno vreme zaposli lice sa invaliditetom u skladu sa zakonom koji uređuje sprečavanje diskriminacije lica sa invaliditetom, za koje odgovarajućom pravno-medicinski validnom dokumentacijom dokaze invalidnost, osloboda se obaveze plaćanja doprinosa za obavezno socijalno osiguranje koji se plaćaju na osnovicu, odnosno na teret sredstava poslodavca, za period od tri godine od dana zasnivanja radnog odnosa tog lica.

Nažalost, ovim propisima ni na koji način nije uređen povoljniji status u pogledu poslovanja socijalnih preduzeća niti postoje poreske ili druge zakonske olakšice za njihovo poslovanje.

Iz navedenog se može izvesti zaključak da je regulativa ove oblasti u Republici Srbiji nedovoljno uređena što je glavni uzrok svih poteškoća sa kojima se u praksi možemo susresti. Ne postoji poseban propis koji uređuje posebne uslove i povoljnosti za osnivanje i poslovanje socijalnih preduzeća. Na drugoj strani, uprkos postojanju Zakona o rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom nisu doneti podzakonski akti kojima bi bio uređen postupak osnivanja i funkcionalisanja preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom i radnih centara.

Zakonske prepreke u zapošljavanju posebno marginalizovane grupe

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom (ZPRZOI) nastao je kao pokušaj da se odgovori na visoku stopu nezaposlenosti, ali i nezapošljivosti osoba sa invaliditetom u Srbiji. Međutim, postoji opasnost da ZPRZOI indirektno sprečava da se osobe sa intelektualnim teškoćama zaposle na otvorenem tržištu ili čak u dva posebna oblika zapošljavanja od kojih je jedan socijalno preduzeće odnosno socijalna organizacija.

Osobe sa intelektualnim teškoćama često su po prirodi sklone obavljanju jednostavnijih, repetativnih zadataka za koje je nekima od njih potreban određeni vid podrške. Procena njihove opštne radne sposobnosti koju ovaj zakon zahteva, a bez uzimanja u obzir podršku i istreniranost izvršavanja konkretnih zadataka, nesumnjivo će u najvećem broju slučajeva osoba sa intelektualnim teškoćama rezultirati ocenom radne nesposobnosti. Sa takvom procenom izgledno je da osoba neće moći da se zaposli na otvorenom tržištu uz podršku, iako postoji velik broj poslova koje mogu da obavljaju i osobe sa intelektualnim teškoćama.

Po prirodi organizovanja radni centri se mogu okarakterisati kao zaštićene radionice gde korisnici obavljaju zadatke u segregisanim, odnosno izolovanim i strogo kontrolisanim uslovima. Treba naglasiti da angažman osoba u radnim centrima kao „dugotrajan oblik profesionalne rehabilitacije“ kako ga zakonodavac naziva, ne može biti smatrani radom. Rehabilitacija, prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji je proces čiji je cilj da osobama sa invaliditetom pruži alate koji su im potrebni da bi postigli nezavisnost i samoodređenje.¹⁰ U tom smislu, rehabilitacija nije sama sebi svrha već u kontekstu rada mora služiti tome da omogući osobi da gradi veštine radi uključenja na tržište rada bilo pod otvorenim ili posebnim uslovima. Korišćenje termina *dugotrajnost* naznačuje da se ta svrha rehabilitacije gubi, što dovodi u pitanje samu svrhu postojanja radnih centara.

¹⁰ <http://www.who.int/topics/rehabilitation/en/>

Nadalje, zasad nema načina za zapošljavanje osoba sa invaliditetom koje su lišene poslovne sposobnosti ili su pod produženim roditeljskim pravom.¹¹ Poslovna sposobnost predstavlja mogućnost lica da samostalno preduzima radnje koje imaju pravnu snagu tj. mogućnost delovanja u svim sferama života. Budući da se osobe sa intelektualnim ili mentalnim teškoćama najčešće potpuno lišavaju poslovne sposobnosti i time izjednačavaju sa licima mlađim od 14 godina života, Zakon o radu im onemogućuje da obavljaju bilo koje poslove.¹² Do zakonske reforme ove oblasti, jedine pravne mogućnosti koje ostaju poslodavcima jesu angažovanja ovih osoba u sklopu udruženja koja imaju registrovanu privrednu delatnost. U delu IV koji daje primere dobre prakse prikazaćemo na koji način može da se smisleno angažuju osobe koje zakon prepoznaje kao nezapošljivu kategoriju.

Pokretanje postupka za vraćanje poslovne sposobnosti takođe je opcija, iako nešto složenija i sa neizvrsnim pravnim ishodom. Iz prakse je poznato da sudovi nisu skloni vraćanju poslovne sposobnosti te bi za pozitivan ishod osim predusretljivosti sistema trebalo da postoji vrlo jaka argumentacija o promeni okolnosti koje su dovele do gubitka poslovne sposobnosti.

Inicijative zapošljavanja na lokalnom nivou, kroz socijalno preduzetništvo, mogle bi da obezbede uslove i usluge podrške za radno angažovanje osoba sa invaliditetom koje prethodni zakoni vide kao radno i poslovno nesposobne. Postignuti rezultati mogli bi da utiču na izmenu procedure za procenu radne sposobnosti, a zatim i na formulisanje procedura za reviziju poslovne sposobnosti.

---

¹¹ Porodični zakon, čl. 146. (1) Punoletno lice koje zbog bolesti ili smetnji u psihofizičkom razvoju nije sposobno za normalno rasuđivanje te zbog toga nije u stanju da se samo stara o sebi i o zaštiti svojih prava i interesa može biti potpuno lišeno poslovne sposobnosti; (2) Poslovna sposobnost lica iz stava 1. ovog člana jednaka je poslovnoj sposobnosti mlađeg maloletnika.

¹² Zakon o radu, čl. 24. propisuje da radni odnos može da se zasnuje sa licem koje ima najmanje 15 godina života i ispunjava druge uslove za rad naodređenim poslovima.

ZAPOŠLJAVANJE OSOBA SA INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA

U demokratski razvijenim zemljama gde postoji višedecenijska praksa zapošljavanja osoba sa invaliditetom, osobe sa fizičkim ili senzornim invaliditetom su uglavnom zaposlene na otvorenom tržištu rada, negde uz pomoć kvotnog sistema zapošljavanja, negde uz druge vrste pozitivnih mera. Kada se govori o zapošljavanju uz podršku, uglavnom se govori o osobama sa intelektualnim teškoćama. Praktična iskustva iz sveta pokazuju da ukoliko ljudi s intelektualnim i mentalnim teškoćama dobiju odgovarajuću podršku, mogu da rade. Takođe, kada rade, ostali ljudi znaju za njih i cene njihov doprinosa.

Zapošljavanje uz podršku¹³

Zapošljavanje uz podršku je program koji pomaže ljudima sa ozbiljnim intelektualnim teškoćama da postanu i ostanu uspešno i konkurentno zaposleni i integrисани u radnu sredinu. Zapošljavanje uz podršku je često namenjeno ljudima sa najtežim oblicima invaliditeta, za koje konkurentno zaposlenje nije po-

¹³ U potpunosti preuzeto iz: Balkanski fond za lokalne inicijative: Priročnik za pružaocu socijalnih usluga za osobe sa intelektualnim teškoćama u Srbiji, Beograd, 2011, str. 42.-43., sa http://www.bcif.org/docs/Socijalna_inkluzija/Priročnik_za_pružaocu_socijalnih_usluga.pdf

stojalo, ili je bivalo prekinuto ili prekidano zbog intelektualnih teškoća, i kojima je potrebna intenzivna ili dugotrajna pomoć. Program pruža podršku u vidu osoba koje pomažu u i oko posla, prevoza, pomoćne tehnologije, specijalizovane obuke za zapošljavanje i nadzora prilagođenog pojedincu.

Program zapošljavanja uz podršku nastoji da pronađe poslove sa primanjima većim od minimalnih, sa posebnim pogodnostima i potencijalom za razvoj karijere. Pored toga, ovi programi pružaju poslovnom sektoru izvor kvalifikovane radne snage.

Programi podrške su način da se ljudi preusmere sa zavisnosti od sistema usluga ka nezavisnosti stičenoj putem posla. Stalna podrška od pružaoca usluga povećava šansu da se zaposlenje zadrži. Programi zapošljavanja uz podršku ohrabruju ljude da primene svoje veštine, povećavaju samopouzdanje i učešće u zajednici, osnažuju korisnika i kvalitet njegovog/njenog života.

Komponente zapošljavanja uz podršku

1. Plaćeno zaposlenje

Glavni rezultat zapošljavanja uz podršku su plate. Obavljeni posao mora biti kompenzovan istim beneficijama i platama koje dobijaju i druge osobe na sličnim poslovima. Paket uključuje bolovanje, godišnji odmor, zdravstveno osiguranje, bonusе, prilike za obuku i drugo. Posao mora uključivati najmanje 18–20 sati rada nedeljno.

2. Integrисана radna mesta

Integracija je jedna od esencijalnih odlika zapošljavanja uz podršku. Pojedinci sa intelektualnim teškoćama moraju imati iste mogućnosti za učešće u svim aktivnostima u kojima učestvuju i ostali zaposleni kao i da rade zajedno sa ostalim zaposlenima koji nemaju intelektualnih teškoća.

3. Stalna podrška

Glavna karakteristika koja izdvaja zapošljavanje uz podršku od ostalih programa zapošljavanja, jeste pružanje stalne podrške pojedincima sa ozbiljnim intelektualnim teškoćama da zadrže posao.

Modeli zapošljavanja uz podršku

1. Model individualnog zapošljavanja

Osoba sa intelektualnim teškoćama se zapošljava na radnom mestu u zajednici koje najbolje odgovara njegovim/njenim veštinama, sposobnostima i željama. Obuka u radnim veštinama i ponašanju na poslu je obezbeđena na radnom mestu uz trenera. Podrška se nikada u potpunosti ne ukida.

2. Model enklave

Manja grupa ljudi sa intelektualnim teškoćama se obučava i nadzire među zaposlenima u kompaniji koji nemaju ovakvih smetnji. Ljudi u okviru enklave funkcionišu kao tim, na pojedinačnom radnom mestu, u zajedničkom biznisu ili u industriji. Početna obuka, nadzor i podrška su obezbeđeni od supervizora, koji je obučen na samom radnom mestu i može raditi za kompaniju ili za agenciju za zapošljavanje. Takođe je poznata i tzv. „enklava u rasejanju“, koja se koristi u sektoru usluga (npr. univerziteti, restorani i hoteli). Svaka osoba radi na posebnom radnom mestu i grupa je raspoređena po čitavoj kompaniji.

3. Mobilna radna grupa

Manja grupa osoba sa invaliditetom radi kao posebna jedinica i funkcioniše kao samostalno preduzeće koje stvara poslovne prilike za članove svoje grupe putem prodaje usluga. Grupa radi na nekoliko lokacija u okviru zajednice pod nadzorom supervizora. Opis posla često uključuje domarske poslove i obradivanje zemlje. Osobe sa invaliditetom rade sa ostalim ljudima u različitim okruženjima, poput kancelarija i zgrada.

4. Model malog biznisa

U okviru malog biznisa može biti do šest osoba sa intelektualnim teškoćama, ali ne i više od broja ostalih zaposlenih ljudi (mogu činiti najviše 50% ukupnog broja zaposlenih). Mali biznis funkcioniše kao bilo koji drugi biznis gde se posao obavlja, a naknade isplaćuju od dobijenih prihoda. Mali biznis je smešten u okviru zajednice.

5. Preduzetnički model

Agencija za rehabilitaciju ili pružanje usluga u zajednici podržava korisnika u dobijanju poslova ili u vidu pomoći koja mu je potrebna da uspešno vodi svoj biznis.

Svi ovi modeli se realizuju u lokalnoj zajednici. Uloga lokalne zajednice je da prepozna potrebe za određenom uslugom ili proizvodom i da uz podršku javnih ustanova obezbedi uslove za radno angažovanje osoba sa intelektualnim teškoćama.

Potrebne usluge podrške¹⁴

1. *Usluge podrške:* razvoj zaposlenja i zapošljavanje, intenzivna obuka na radnom mestu, obuka u posebnim veštinama, kontakti sa poslodavcima, roditeljima i porodicom itd.
2. *Dodatne usluge podrške:* usluge stalne podrške za snalaženje i opstanak osobe u kompetitivnom okruženju, bez troškova za poslodavca.

---

¹⁴ Ibid, str. 44. , prevedeno sa stranica: www.euse.org, www.asallsupport.org

3. *Stručnjak za zapošljavanje/konsultant/supervizor*: osoba zaposlena od organizacije za osposobljavanje za posao i zapošljavanje, koja povezuje klijente sa poslovima, pruža potrebnu podršku u učenju i obavljanju posla, prilagođava radno okruženje i omogućava prelazak ka prirodnjoj podršci na radnom mestu, uz smanjenje sopstvene uloge.
4. *Prirodna podrška*: podrška od supervizora i kolega na radnom mestu, uključujući i podršku koja je već obezbeđena za sve zaposlene od poslodavca. Ova podrška povećava inkluziju i prihvatanje zaposlenog sa posebnim potrebama u društvu. I još: prirodna podrška teži da bude stalno spremna i dostupna, čime se olakšava dugoročno zadržavanje zaposlenja.
5. *Rotacija posla*: proces razlaganja poslova na ključne komponente koje se potom kao zadaci daju zaposlenima radi efikasnog poslovanja kompanije i prilagođavanja veština zaposlenih sa posebnim potrebama. Ovaj proces rezultira restrukturiranjem poslova ili otvaranjem novih radnih mesta.
6. *Razvoj zaposlenja*: nalaženje poslova za ljude sa posebnim potrebama kroz umrežavanje sa zaposlenima, kompanijama i liderima u zajednici. Korišćenje poslovnog savetodavnog odbora jedan je od odličnih načina da se razviju kontakti koji vode do zapošljavanja osoba sa invaliditetom.

Programi za zapošljavanje uz podršku se razlikuju od tradicionalnijih pristupa zapošljavanju. Tradicionalni programi su primenjivali stručno osposobljavanje pre zapošljavanja, koje je bilo namenjeno učenju i praktikanju opštih poslovnih veština pre potrage za poslom. Zapošljavanje uz podršku koristi brzu potragu za poslovima i obučava klijenta na samom radnom mestu na stvarnim poslovima u zajednici. I naravno, volonterski rad, periodi obuke i zapošljavanje uz podršku, mogu poslužiti kao odskočna daska ka nezavisnom konkurentnom zapošljavanju.

Programi zapošljavanja uz podršku ohrabruju ljude da rade sa svojim veštinama, povećavajući samopouzdanje i učešće u zajednici, osnažujući korisnike i njihov kvalitet života.

Zapošljavanje uz podršku deluje!

PRIMER **SARADNJE**

Udruženje za podršku osobama ometenim u razvoju „Naša kuća“

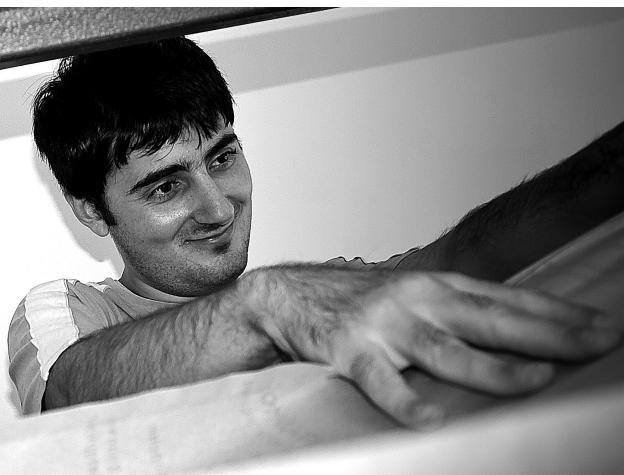
O organizaciji

Udruženje je osnovano 2007. godine kao rezultat potreba grupe roditelja da unaprede programe rada sa osobama ometenim u razvoju, koji je započeo u tradicionalnom udruženju deset godina ranije, u želji da mlade osobe sa teškoćama u razvoju ne ostanu celoga života pasivni članovi društva, prepušteni isključivo brizi nazuće okoline i socijalnih ustanova države.

Kao jedan od neophodnih servisa podrške, osnovali su dnevni boravak koji ima inovativan pristup programu podrške osobama ometenim u razvoju i predstavlja socijalni model pristupa u radu. Ovaj model ima za cilj životno i radno sposobljavanje, razvijanje socijalnih veština i obezbeđivanje uslova za socijalnu inkluziju.

Kako bi obezbedili uslove za društvenu uključenost ove marginalizovane grupe, ali i u svrhu održivosti, pored dnevnog boravka osnovali su službu podrške pri zapošljavanju u zatvorenoj sredini, tako što su započeli sa proizvodnjom papirnih kesa.

Na samom početku suočili su se sa preprekama, s obzirom da je većina korisnika lišena poslovne sposobnosti. Pronašli su rešenje u tome da kao udruženje građana prijave privrednu delatnost proizvodnje papirne galeranterije i jednu uslužnu delatnost.

Uz pomoć donacije Balkanskog fonda za lokalne inicijative, ljudi iz „Naše kuće“ su kupili mašinu za izradu papirnih kesa i otpočeli proizvodni proces, u kojem su korisnici udruženja, gotovo svakodnevno, prema sopstvenim mogućnostima i volji, angažovani na proizvodnji papirnih kesa uz nadzor zaposlenih iz tzv. redovne populacije. Time je deset mlađih osoba, pripadnika ove marginalizovane grupe, koje naš pravni sistem prepoznaje kao „teško zapošljivu kategoriju“ dobilo šansu za svoj prvi pravi plaćeni posao.

Jedan od najčešćih problema na koja socijalna preduzeća nailaze kada otpočnu sa radom, je nekonkurentnost na tržištu pri javnim nabavkama, zbog nedovoljnog obima proizvodnje. Uz podršku Gradske opštine Zvezdara, „Naša kuća“ je ovaj problem prevazišla partnerstvom sa Udruženjem preduzetnika Gradske opštine Zvezdara, preko koga su postigli dogovor sa Unijom pekara da im otkupljuje sve kese koje uspeju da proizvedu. Radionica za proizvodnju papirnih kesa još uvek ne posluje punim kapacitetom, ali od prihoda koji ostvaruje, za sada uspeva da pokrije troškove proizvodnje i deo troškova zarada. Kada prizvodnja dosegne svoj pun kapacitet, biće moguće da se od prihoda pokrivaju i troškovi dnevnog centra, što jeste jedan od primarnih ciljeva pokretanja ove proizvodnje.

Saradnja sa lokalnom samoupravom

Udruženje za podršku osobama ometenim razvoju „Naša kuća“ u svojim aktivnostima obuhvata gradsku opština Zvezdara, koja broji oko 170.000 stanovnika. Na njoj živi nešto više od 15.000 stanovnika sa invaliditetom. Mladi kojima udruženje „Naša kuća“ pruža podršku pripadaju grupi koja broji oko 500 osoba.

Od početka osnivanja udruženje „Naša kuća“ saraduje sa opština Zvezdara i koristi njene resurse. Trebalo bi napomenuti da je finansijska podrška bila manje značajna od podrške koja je udruženju obezbeđivala kontinuirani razvoj. U okviru postojećih zakona, opština je našla način da pruži podršku prilikom osnivanja radionice za proizvodnju papirnih kesa povezivanjem „Naše kuće“ sa Udruženjem preduzetnika. Sa izradom strateških planova oblasti saradnje su se proširile. Sledеći korak u aktivnostima je osnivanje Kuhinje na točkovima – usluge isporuke hrane starim, teško pokretnim i bolesnim građanima. Ovaj projekat je na početku realizacije. Opština Zvezdara ima saradnju sa firmom koja se bavi keteringom i pripremom kvalitetnih i jeftinjih obroka. Na njihovom raznošenju angažovali bi se korisnici „Naše kuće“. Saradnja sa domom zdravlja, centrom za socijalni rad i opština obezbediće potencijalne klijente. U ovom slučaju, moguća radna mesta su na pakovanju hrane, na raznošenju hrane, na kasi, prijemu narudžbina, a to su radna mesta koja su uglavnom u otvorenoj sredini. Ovaj model zapošljavanja vodi ka socijalnoj inkluziji, pogotovo ako je realno plaćen i obezbeđuje ekonomsku nezavisnost.

Gradska opština Zvezdara

Uloga lokalne samouprave je da svojim organizovanim delovanjem obezbedi kvalitetan život svojim građanima. Njen zadatak je da identifikuje potrebe i probleme građana, da upotrebi sve svoje raspoložive resurse kako bi zadovoljila njihove potrebe i rešila probleme. Lokalna samouprava kao javni sektor treba da u saradnji sa organizacijama civilnog društva i privatnim sektorom obezbedi uslove za društveno uključivanje osoba iz svih marginalizovanih grupa.

U okviru sadašnjeg sistema socijalne zaštite zakon predviđa obavezu lokalnih samouprava da obezbede određene vrste usluga i nivo socijalne zaštite za građane, ukoliko za time postoji potreba u njihovoj lokalnoj zajednici. U ovom momentu izrađeni su planovi za razvoj socijalne politike u više od 120 lokalnih samouprava u Srbiji. U okviru planova predviđene su procedure za koordinaciju pružanja usluga socijalne zaštite između različitih sektora (obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje, itd.).¹⁵

Odgovarajući lokalni strateški dokumenti neophodni su da bi opštine postale kvalitetan servis građana, ali i dobar poslovni partner. Zato je Gradska opština Zvezdara pristupila projektu izrade Strateškog plana razvoja za period 2010–2015, sa ciljem stvaranja smernica budućeg razvoja lokalne zajednice i povećanja kvaliteta života lokalnog stanovništva.

Strateški plan razvoja definisao je osnovne pravce kretanja svih sektora, u cilju uravnoteženog razvoja i održivog upravljanja raspoloživim resursima. Ovakav planski pristup omogućava kvalitetniju brigu o potrebama građana, pristup sredstvima iz brojnih fondova, stvaranje partnerstava, razmenu iskustava i maksimalno korišćenje komparativnih prednosti lokalne zajednice. Strateški plan razvoja Opštine Zvezdara nastao je uključivanjem velikog broja učesnika raznih profila iz različitih oblasti delovanja (lokalni donosioci odluka, stručnjaci iz lokalne vlasti, civilni sektor, privredni subjekti, udruženja, građani i dr.) sa ciljem što šireg definisanja problema, potreba i projektnih ideja, ali i uspostavljanja čvrše saradnje.

Ovakav partnerski način izrade učinio je Strategiju razvoja socijalne zaštite Opštine Zvezdara 2011–2015. godine takvom da je ona u direktnoj korelaciji sa prepoznavanjem stvarnih socijalnih potreba građana i unapređenjem mogućnosti i uloge opštine u kreiranju optimalnog odgovora društva na njih. Primena ovog dokumenta Opštini čini dostupnim domaće i fondove Evropske unije za apliciranje za značajna finansijska sredstva. U okviru strategije preporučuju se sledeće mere koje se tiču zapošljavanja osoba sa invaliditetom:

- Razvijanje svesti građana/ki i javnog mnjenja o problemima osoba sa invaliditetom u ostvarivanju prava na rad/zapošljavanje kroz informativne kampanje, kontinuirane primere dobre prakse zapošljavanja osoba sa invaliditetom i uspešno pružanje pomoći u nalaženju zaposlenja, pojedinačne akcije informisanja i sl.
- Povećanje zaposlenosti radno aktivnih osoba sa invaliditetom kroz programe aktivne saradnje socijalnih partnera u lokalnoj zajednici.

U cilju uspostavljanja što kvalitetnije saradnje sa lokalnom zajednicom Opština Zvezdara osnovala je *volonterski servis* koji nudi rešenja, ali i otvara mogućnosti u participiranju svih građana i socijalnih aktera u mapiranju socijalnih problema i definisanju socijalnih odgovora. Snaga volonterskog servisa je u korišćenju postojećih resursa – volonterskog rada koji je do sada u praksi bio nevidljiv potencijal u pružanju kvalitetnih socijalnih usluga.

Kancelarija za pomoć osobama sa invaliditetom otvorena je u februaru 2006. godine na inicijativu Komisije za pomoć osobama sa invaliditetom predsednika Opštine Zvezdara. Namenjena je aktivnostima udruženja osoba sa invaliditetom na Zvezdari.

¹⁵ Ibid, str.15

Aktivnosti kancelarije odnose se na:

- Ispitivanje potreba i evidencija osoba sa invaliditetom,
- Izradu plana i programa aktivnosti Opštine u cilju uključivanja osoba sa invaliditetom u društvo,
- Obilazak osoba sa invaliditetom,
- Informisanje osoba sa invaliditetom o pravima i beneficijama,
- Pravnu pomoć,
- Pisanje molbi za osobe sa invaliditetom u cilju ostvarivanja prava,
- Koordinaciju rada lokalnih organizacija osoba sa invaliditetom Zvezdare,
- Pomoći i podršku lokalnim organizacijama u kreiranju politike rada,
- Organizovanje sastanaka, savetovanje o opštim pitanjima osoba sa invaliditetom.

Dugoročni cilj je iniciranje rešavanja problema i potreba osoba sa invaliditetom na svim nivoima.

Više informacija možete da pronađete na adresi: <http://www.zvezdara.com/>

Balkanski fond za lokalne inicijative (BCIF)

Balkanski fond za lokalne inicijative (BCIF) dvanaest godina unazad podržava organizacije civilnog društva da aktivno učestvuju u društvenim promenama u svojim zajednicama. BCIF je osnovan 1999. godine kao britanska fondacija sa ciljem da pomogne razvoj lokalnih zajednica u Srbiji i Crnoj Gori, a od 2004. godine je registrovana kao domaći fond koji radi na teritoriji Srbije. Na ovaj način, BCIF je postao jedan od retkih domaćih fondova i jedini takav fond koji se bavi razvojem lokalne zajednice.

Rad BCIF-a usmeren je na podršku građanima da se aktivno uključe u društvene promene i unapređenje života u svojim sredinama, kroz tri oblasti delovanja: *Programe donacija* za nefprofitne organizacije na različite teme i za različite ciljne grupe; *Razvojne programe* za podizanje kapaciteta nefprofitnih organizacija kroz obuku, umrežavanje i finansijsku podršku; *Razvoj lokalne filantropije* za uspostavljanje mehanizama održivosti građanskih inicijativa.

Od početka svog rada BCIF je obezedio podršku za preko 700 projekata nefprofitnih organizacija u ukupnom iznosu od preko 3 miliona evra, u oko 300 zajednica. Posebnu pažnju temi socijalne zaštite i socijalnih usluga za ugrožene grupe BCIF posvećuje od 2007. godine, kada je u Srbiji, uz podršku Kooperativne holandskih fondacija za centralnu i istočnu Evropu (CNF CEE), pokrenuo program *Socijalna tranzicija*. Kroz ovaj program do sada je podržano 70 projekata sa preko 1,2 miliona evra za razvijanje inovativnih socijalnih usluga od organizacija civilnog društva za najugroženije i marginalizovane grupe u Srbiji.

Program *Socijalne tranzicije* obezbeđuje donacije do 15.000,00 evra organizacijama sa iskustvom u oblasti socijalne zaštite, za razvijanje održivih usluga ranjivim grupama u skladu sa strategijom reforme socijalne zaštite u Srbiji. Podršku za program daje Kooperativa holandskih fondacija za centralnu i istočnu Evropu.

Program ima za cilj da podrži i osnaži organizacije civilnog društva u Srbiji da postanu relevantni pružaoci socijalnih usluga. Usmeren je na podršku inovativnim uslugama, koje nisu obezbeđene kroz redovan sistem socijalne zaštite u Srbiji, sa idejom da takve usluge postanu održive i uvrštene u sistem pružanja usluga.

Mnogi od podržanih projekata postigli su održivost upravo zahvaljujući uspešnim partnerstvima. Prilikom podrške organizacijama civilnog društva BCIF neguje pristup koji podstiče izgradnju partnerstava na lokalnom nivou, među svim sektorima. Sprovođenje socijalnih usluga kroz partnerstvo OCD sa centrom za socijalni rad ili uspostavljanjem trajne saradnje sa lokalnim privrednicima omogućilo je da te usluge postanu kvalitetnije, dostupnije i obezbede stalnu podršku ugroženim grupama u lokalnim zajednicama.

Više informacija možete da pronađete na adresi <http://www.bclf.org>

ZAKLJUČAK

Osobe sa invaliditetom, a posebno osobe sa intelektualnim teškoćama u našem društву u veoma su teškoj poziciji kada je u pitanju pristup tržištu rada i zapošljavanje. I nakon stupanja na snagu Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, problem potpunog izostanka mogućnosti za zapošljavanje ovih osoba nije se bitnije poboljšao. Jedna od najvećih prepreka za stvaranje mogućnosti je svakako praksa oduzimanja poslovne sposobnosti usled koje osobe u potpunosti gube pravo da se zaposle. Za njih u tom slučaju kao mogućnost ostaje samo radni angažman koji se uglavnom odvija u neadekvatnim uslovima kao izolovan, nepodsticajan i nekompezovan. Međutim, raširene predrasude koje preovlađuju o osobama sa intelektualnim teškoćama kao nesposobnima i nekorisnima za društvo, zapravo su glavni faktori koji u ovom trenutku otežava svih uklanjanje pravnih i društvenih prepreka za njihovo zapošljavanje.

Ovim informatorom pokušali smo da prikažemo jedno od alternativnih rešenja i mogućnosti za zapošljavanje. Posebna pažnja posvećena je socijalnom preduzetništvu kao modelu koji ima značajnu ulogu u smanjenju siromaštva, tako što omogućava razvoj relevantnih i održivih socijalnih usluga u lokalnoj zajednici, kao i radnu integraciju teško zapošljivih grupa. Nažalost, sam koncept socijalnog preduzetništva nedovoljno je razvijen u Srbiji što može biti i posledica toga da još ne postoji sveobuhvatni propis kojim se reguliše njegovo postojanje. Bez obzira na to, postoje različite zakonske odredbe koje propisuju pravne forme na osnovu kojih se tzv. socijalna preduzeća mogu osnivati. Konačno, pojedinačne inicijative i primeri dobre saradnje mogu osvetliti put i dati ideje kako na kreativan način pristupiti problemu i iznaci rešenje za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, ali i ostalih teško zapošljivih grupa ljudi.

Podrška razvoju i unapređenju socijalnog preduzetništva veoma je značajna. Ona mora da potekne od korisnika, od pojedinaca, grupa i udruženja sa jedne strane i od lokalne samouprave i lokalne zajednice sa druge strane. Svrha razvoja socijalnog preduzetništva je kvalitetniji život pojedinca i ravnomerniji i ravno-pravniji razvoj društva i lokalne zajednice.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

331.5-056.24(497.11)
364-3(497.11)

INFORMATOR o zapošljavanju osoba sa invaliditetom kroz socijalno preduzetništvo / [urednice Lea Šimoković, Ivana Gvozdenović i Dragana Ćirić Milovanović]. - Beograd : Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, 2011 (Beograd : Manuarta). - 23 str. ; 24 cm

Tiraž 1.000. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-88501-01-9

a) Особе са инвалидитетом - Запошљавање - Србија b) Социјално предузетништво - Србија COBISS.SR-ID 186454028